

ALEVİ BEKTAŞI KAYNAKLARINDA İNSAN YETİŞTİRME MODELİ*

Hamit AKTÜRK**, Talip TUĞRUL***

Özet

Geleneksel Aleviliğin kaynaklarında ahlaki esasları vurgulayan, şeyh-mürit ilişkini düzenleyen, müridin özelliklerini belirten, talibin vazifelerini sayan bölümlere sıkça rastlamaktayız. Örneğin Alevi kaynaklarının en önemlisi Cafer-i Sadık Buyruğunda şöyle bir pasaj bulunmaktadır: *“Bir talibin piri irak olup, eli ermese o vekâleten gayrıdan el tuta, görüle. Her kaç seneden sonra piri gelirse yine pirine ikrar etmek erkândır. Zira eğer atasının pirini inkâr ederse münkir olur. Mizanı bozmuş olur...”* Bu ve benzeri ifadeler Alevi Bektaşî kaynaklarında fazlasıyla rastlamak mümkündür. Zira bu metinlerin muhtevasının geneli ve ana teması insan eğitimidir. Alevi Bektaşî metinlerinde bu hususun ön plana çıkması; Aleviliğin, gelişim dönemini Vefailik, Yesevilik, Haydarilik ve Kalenderilik gibi tarikatların havzasında gerçekleştirmiş tasavvufî bir yapı olmasıyla açıklanabilir. Alevi Bektaşî geleneğini oluşturan temel klasikler ele alındığında Alevi Bektaşî birey için içsel, yatay ve dikey olmak üzere üçlü bir model kurulduğu ve “yol” a giren taliplerin bu üç boyutlu eğitim sistemiyle eğitilmeye çalışıldığı görülmür. Biz bu araştırmada genel olarak metin analizi metodunu kullanarak Buyruk, Erkânâme, Makâlat, Fatıha Tefsiri, Şerh-i Besmele ve benzeri Alevi Bektaşî kaynaklarında bu meseleyi tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Bektaşîlik, ahlak eğitimi, din eğitimi, din, İslam

THE MODEL OF MASS EDUCATION IN ALEVİ-BEKTASHI'S SOURCES

Abstract

We often encounter the chapters that organize the sheikh's relationship with their followers in sources of traditional Alevism. For example, there is in one of the classic Alevi's works "Buyruk" a passage: *"If Talip's Pir is away him, he must be connected to someone else as a proxy. After many years if his Pir comes back he would have to swear allegiance to him. If he denies his ancestor's Pir, he becomes a disbeliever. He would have upset the balance ...* It is possible to come across such statements in classical works. The main theme of this text is the education of

* Bu çalışma, 18-20 2014 Nisan tarihinde Erzurum'da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen "Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzenimiz" konulu Kutlu Doğum Haftası Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tekirdağ/Türkiye, akturkhamit@gmail.com

*** Öğr. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Muş/Türkiye, taliptugrul@gmail.com

DOI:10.12973/hbvd.72.139

people. The cause of the prominence of these issues in the Alewi Bektashi texts is that it has a mystical structure such as Vefailik, Haydarilik, Yesevilik, Kalenderilik. When is analyzed the basic classical Alewish Bektashi's texts, it is seen that the three recommended ways for the training of individuals. Those are internal, horizontal and vertical models. And it is seen that Talips who come the "path" were educated with this three-dimensional training system. In our research we will use in general text analysis methods. So we will try to identify this issue in Alewi's Works as Buyruks, Erkanname, Makalat, Fatiha Commetary, Besmele Commentary.

Key Words: Alewish, Bektashi, moral education, religious education, religion, Islam

Giriş

Anadolu Alevi Bektaşiliğinin klasik kaynaklarının neler olduğu, üzerinde ittifak edilmiş bir olgu değildir. Ancak bu konuda araştırma yapanların pek çoğunun fikir birliği ettiği temel bazı kaynaklar şunlardır: Nehc'ül- Belağa, İmam Cafer Buyruğu, Makalât, Fatiha Tefsiri, Şerh-i Besmele, Hadis-i Erbain Şerhi, Makalât-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye, Vilayetnâme-i Hacı Bektaş-ı Veli, Fevaid, Erkânâme, vb... Bu kaynaklara daha sonraki yıllarda oluşturulan divânları da eklersek liste uzayacaktır. Ancak biz bu çalışmamızda genel olarak daha sonraki yıllarda yazılacak olan eserlere de kaynaklık etmesi bakımından İmam Cafer Buyruk'unu, Erkânâme ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin eserlerini ele aldık. Hz. Ali'nin "Nehc'ül- Belağa" adlı eseri ise Anadolu Aleviliği açısından kaynaklığı müstakil bir çalışmanın konusu olduğu için kapsam dışında tutulmuştur.

Bu araştırma boyunca "*Yol bir, sürekin bir*" prensibi çerçevesinde Alevi Bektaşî havzasında var olan tüm eserlerin, kitlenin tamamı tarafından kabul edildiği şeklinde bir zühule kapılmadan, söz konusu eserlerdeki ortak noktalar yakalanmaya çalışılmıştır.

Bir çeşit yaygın eğitim kurumu olarak da görülen Alevilik ve Bektaşilik (Eğri, 2003: 21), temel kaynaklarında insan eğitimini merkeze alan bir kurgu oluşturmuştur. Alevi Bektaşî klasikleri olarak isimlendirilen metinlerin genel muhtevasının ve ana temasının, insan eğitimi olduğu söylenebilir. Bu eserler ahlaki esasları vurgulayan, şeyh-mürîd ilişkini düzenleyen, mürşidin özelliklerini belirten, talibin vazifelerini sayan bölümlerle doludur. Burada eğitimden kast edilen ise yaygın eğitimidir.

Alevi Bektaşî klasiklerinin en önemlilerinden olan İmam Cafer Sadık Buyruğu ve Hacı Bektaş'a ait olan eserler incelendiğinde, insan yetiştirme konusunda birbirini tamamlayan üç boyutun varlığından söz edebilir. Bunlardan birincisi; bireyin ilahi emir ve yasakları içselleştirip bunları günlük hayatına uygulaması ve bu yolla kendine, topluma faydalı ve ahlaki bir kişi haline gelmesinin hedeflendiği *içsel eğitim boyutudur*. İkincisi; "tevelle ve teberra"¹ olgusudur ki biz bunu *yatay boyut* ola-

rak adlandırabiliriz. Üçüncü boyut, *dikey boyuttur*. Dikey boyutta, yukarıdan aşağıya bir eğitim sistemi hedeflenmiştir. Bu boyutta, kapalı bir toplum olarak varlıklarını devam ettiren Alevi Bektaşî topluluklarında, toplumun lideri olan pirlerin eğitimleri hedeflenmiş ve bu pirlerin toplumun diğer kesimlerince örnek alınmaları arzulanmıştır. Bu amaçla, pirlerin “evlad-ı resul” olmaları sık sık vurgulanmıştır. Sünni çoğunluktan nispeten farklı bir geleneğe sahip olan Alevi bireyler, kapalı bir toplum olmanın gereği olan karizmatik bir lider etrafında birbirlerini gözeten, kollayan ve yanlışlarını düzelten bütünlüşmüş topluluk olma gereğini daha fazla hissetmişlerdir.

1-İçsel Eğitim Boyutu

Tasavvuf ıstılahında müridlerin ve nefsinin terbiye etmek isteyen bağluların uyması gereken kurallara “âdap ve erkân” denilmiştir. Alevi Bektaşî kültürü de oluşturduğu gelenek ve adetlerle önemli kitleleri etkilemiş, toplumumuzun vazgeçilmez renklerinden biri olmuştur. Kendisine has adap ve erkânı ile İslam’ın Anadolu’da yayılmasında ve yerleşmesinde etkili unsurlardan biri olagelmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli bireylerin eğitiminin merkezine “eline, beline, diline sahip olmak” şeklinde formüle edilen ahlak eğitimini yerleştirmiştir. Zira İslam’ın Müslümana zorunlu kıldığı ya da tavsiye ettiği tüm ilke, değer ve ibadetlerin temel amacı, onu iyi ve ahlaklı bir insan yapıp kendisine ve topluma faydalı bir birey kılmaktır. Bu durum pek çok hadisi şerifte de dile getirilmiştir³.

Sufi gelenekte sıkça rastlandığı gibi, Hacı Bektaş Veli de kendisine tabi olan müritlerini eğitmek ve ahlaklı bir alt yapı kazandırmak için Kur’an-ı Kerim’i tefsir etmiştir. Uzmanlar tarafından O’na ait olduğu kabul edilen *Besmele Tefsiri* ve *Fatiha Suresi Tefsiri* bu konuda tespit edilebilen eserleridir.

Hacı Bektaş-ı Veli (2007a: 146), *Besmele Tefsiri*’nde şöyle der;

“Bismillâhırrahmânırrahîm desünler Allah dedükleri aktın andan ötürü ne kadar ömür geçürdilerse dükelin taatla geçürmüş gibi dutam Er-Rahmâdedüklerinden ötürü dünün bir nicesin taat kılanlar müzdin virem Er-Rahîm dedüklerinden ötürü dünün gün uzun oruç dutmuş ve gazilik ilmiş sevabın verem...”

Sufi geleneğin bir devamı olarak, Hacı Bektaş-ı Veli’nin bu iki tefsirinde de ayetlerin zahir ve batın anlamlarının olduğu ve batın anlamların ancak sufünün kalbine yansıyacak olan ilhamla öğrenilebileceğine kabul edilir. Özcan (2008: 42) bu kanaatin şu hadise dayandığını aktarır; *“Her bir ayetin zahiri ve batını vardır. Her harfin haddi ve her haddin de matla’ı vardır”*⁴.

İşari tefsir ekolü⁵ olarak isimlendirilecek yöntemle yapılan Fatiha ve Besmele tefsirlerinde Hacı Bektaş-ı Veli, kelimelerin genel olarak batını anlamları üzerinde durur ve müritleri için tavsiyeler çıkarır. Fatiha Suresinin tefsirinde, kişinin ahlakî ilkeleri benimsemesi için ibadetlerin gerekli olduğunu vurgular ve namazın önemini

şöyle anlatır: Peygamberimiz (s.a.s.) miraca çıkarken bir ses duyar ve bunun ne olduğunu sorar. Kendisine bunun cehennemde bir kuyu olduğunu söylerler ve konuşma şöyle devam eder; “*Ya Rasûlullah bu kuyu şol kişinin yeridir ki; Hak Teala'nın nimetini yer, dünya işleri ile meşgul olur ama beş vakit namazı kılmaz*”, dedi. Hz. Resul; “*kim namazı bile bile terk ederse kafir⁶ olur*” hadisini söyledi” (Özcan, 2008: 46).

Hacı Bektaş, *Besmele Şerhi* adlı eserinde yola girenlere bazı tavsiyelerde bulunur. “*Yüce Tanrı buyurur: Benim sevgili peygamberim, söyle inanlara gönül evlerini açkögönüllülük, âşıklı süpürgesi ile süpürsünler. Hırsı, nasılı, niçini, ikiyüzlülüğü, hainliği, çekememezliği ve dedikoduyu süpürüp atsinlar. Yaptıkları kötü işlere pişmanlık duysunlar ve pişmanlık suyu ile yıkansınlar. Gizli işlerden vaz geçsinler. Sevgi sofrasını döşesinler, aşk başlarına vursun*” (Şardağ, 1985: 24).

Alevi Bektaş geleneğinde insanın manevi eğitiminin aşamaları olarak da adlandırılan *dört kapı kırk makam* olgusu, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli tarafından sistemleştirilmiş ve yola giren talibin geçmesi gereken merhaleleri ve karşılaşacağı zorlukları önceden bilmesi amaçlanmıştır. Hünkâr'ın kendi ifadeleriyle, bu kırk makamın yirmisi insanın içsel yolculuğu ve eğitimi, diğer yirmisi ise dışsal yolculuğu yani toplumu ve çevresi ile alakalıdır (Hacı Bektaş, 2007: 81).

Bektaşiliğin Buyruğu olarak da adlandırılan *Erkânâme*'de (2007: 117) şeriat ve tarikat makamları şöyle değerlendirilir; “*Bilinmelidir ki, şeriat Hz. Resulün sözüdür tarikat filidir. Dolayısıyla tarikata girmek bu anlamda Hz. Resul'un filidir*”.

Daha sonra ayrıntılarına gireceğimiz gibi Hacı Bektaş (2007: 94), özellikle *Makalât* adlı eserinde “tevhit” inancını vurguladıktan sonra onu korumanın yolları üzerinde durur. Bu amaçla iman-ibadet bütünlüğü, bu eserdeki, belirteceğimiz en önemli noktalardan biridir. Ona göre iman ve ibadet birbirlerinin tamamlayıcısıdır: “*Şu kadar ki, ibadet imandır, iman ibadettir; birbirinden ayrı olmaz. Her ibadet imana ulaştırır ve belki de günahı; ancak her günah küfre ulaştırır*”⁷.

Hacı Bektaş, imanın korunması konusunda onun aynı zamanda akılla desteklenmesi gerektiğini de belirtmiştir. Ona göre (2007: 68); akılla desteklenemeyen iman tehlikeydedir ve “iman hazinesini şeytana karşı koruyacak olan en önemli muhafız, akıldır.”

Yine Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre (2007: 44), insanlar doğuştan farklı yaratılmışlardır. Bu farklılığın gereği olarak tavırları da farklılaşır. Bundan dolayı insanların bu farklılıklarını esas alarak farklı farklı tavsiyelerde bulunmuştur.

Ona göre (2007: 44); Allah insanoğlunun atası olan Hz. Âdem'i (a.s.) dört farklı nesneden yaratmıştır. Ondandır gelen insanlar bu yaratıldıkları nesnelere özelliğine göre bir karaktere sahip olurlar. Bu nesnelere, toprak, ateş, su ve rüzgârdır.

Hacı Bektaş'a göre insanlar bu nesnenin özellikleriyle uyumlu bir karaktere sahip olurlar.

Bu dört grup insan⁸ şöyle sıralanabilir:

Birinci grup insan topluluğu "rüzgârdan" yaratılmıştır ki Hacı Bektaş-ı Veli (2007: 44) bunları *şeriat topluluğu* olarak adlandırır. Ona göre (2007: 44); rüzgâr hem güçlüdür hem de temizdir. Temizi kirliden ayırır ve böylece dünyayı temizler. Bu nedenle asılları rüzgâr olanlar, temizi kirliden ayırmaya gayret eder ve bunun için şeriat kurallarına titizlikle riayet ederler. Hacı Bektaş-ı Veli bu grubun davranışını şu ayetle (Bakara Suresi, 2/143) bağlantılandırır; "*Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır*".

Hünkâr, bu insan grubunun yakalanabileceği manevî hastalıkları da belirtir. Ona göre bu grup; kıskançlık, nefret, cimrilik ve düşmanlık hastalığına yakalanmaya daha meyillidir. Vilayetnâme adlı eserinde (2006: 107-108), erdemli Hristiyan bir keşişi, cimrilik ve ihanet eden Müslüman bir dervişle karşılaştırır. Hikâyeye göre Hacı Bektaş'ın kıtlık sırasında Hristiyan keşişe gönderdiği buğdayları dervişlerden biri, yolda iyi alıcı bulunca satar ve yerine saman doldurur. Hristiyan keşişe bu durum malum olur ve Müslüman olmama gerekçesi olarak bunu öne sürer, keşiş sonra Müslüman olur. Ancak hikâyeden çıkarılacak ders, Müslümanlığın ibadetlerle sınırlı kalmayıp günlük hayata ve ahlaka da yansması gerektiğidir.

Ayrıca Vilayetnâme'de (2006: 115) Hacı Bektaş'a on sekiz yıl boyunca hizmet eden ama bir türlü içindeki kibir ve gururdan kurtulamayan Molla Sadettin örneği vardır ki bu durumda Hacı Bektaş irfandan yoksun ilmin, kişiye ancak yıkıcı bir kibir kazandıracağını vurgulamaktadır. Hacı Bektaş bu kişiye şöyle seslenir; "*Seni yetmiş kez rahmet suyuyla yıkadım, dışının kovuğundan mürekkep karasını çıkaramadım. İn git asla adam olamazsın sen...*".

Bu insan tipinin hastalıklarına çare olarak aşağıdaki tavsiyelerde bulunur:

"Öyle ise Ey Azizim! Yüce Allah'ın buyurdularını bilgisizlik edip bırakmamalı ve bunlardan çok sakınmak gerekir. O'nun sakının dediğinden sakınmak gerekir. Öyleyse Ademoğulları kendilerini büyük bilsinler: böyle kişilerin amellerinin ne olduğunu "marifet konusu gelip canı dirilttiği yerde inşallah hatırlayiverirler. Abidlerin ibadetlerine gelince, namazdır, oruçtur, zekâttır, savaş için askere çağrıldığında kaçmamaktır. Kendi arzularının peşinden gitmeyip, dünyayı terk edip, ahireti sevmektir. Bu grubun hallerinden biri de birbirlerini incitmemektir" (Hacı Bektaş, 2007: 44-47).

İkinci grup insanlar zahitlerdir. Hacı Bektaş'a göre (2007: 47), bu insan topluluğu ateşten yaratılmıştır. Bunlar tarikat topluluğudur ve bundan dolayı bu insanlar ateş gibi yanarlar. Hünkâr onların dünyada kendilerini yakınca, ahirette ateşten kur-

tulacaklarına inandıklarını belirtir. Zira bir nesne iki defa yanamaz. Bu insan topluluğu için Hünkâr şu ayeti (Bakara Suresi, 2/24) hatırlatır: “*Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem kafirler için hazırlanmıştır*”.

Hünkâr (2007: 64), bu grubun yakalanabilecekleri manevi hastalıkları ise şöyle belirtir: bunlar kendi bilgilerini yeterli görürler ve yeni bilgilere kapalıdır. Nereden gelip nereye gittiklerini bilmezler, düşünmezler, sorgulamazlar. Hünkâra göre bu durumdaki insanlara hidayet kapısı açılmaz, zira zahit; ibadeti, aslını bilmeden yapar.

Hünkâr (2007: 48), ikinci grup olarak adlandırdığı *zahitleri* şöyle tanımlar; “*Şimdi ey azizim! Dünyalık biriktirenler türlü türlü azaptan nasıl kurtulurlar? Nitekim Hz. Muhammed (a.s.) buyurur: ‘Dünya derin bir deniz gibidir. İnsanların çoğu bu denizde boğulurlar’*”. Bundan dolayı *zahitlerin ibadeti gece gündüz Tanrıyı zikretmektir ve ‘Bismillah’ demeyi hatırd tutmaktır. Aynı zamanda korku ve ümit arasında bulunmaktadır*”.

Üçüncü insan topluluğu ise; *âriflerdir*. Bunların asılları sudan yaratılmıştır. Hünkâr a göre (2007: 48), bu grup insanlar “marifet” ehlidirler. Bunların özelliği ise, hem temiz olmak hem de temizleyici olmalarıdır. Ona göre, *arifler* katında sözün üç ön yüzü ve bir de arka yüzü vardır. Bundan dolayı *ârif* olmayanlar sadece sözün arka yüzünü söylerler ve mahcup olurlar. Sadece *ârifler* sözün ön yüzünü söylerler ve bu nedenle utanılacak şeylerden uzaktırlar. Ayrıca su hem temizdir hem de temizleyicidir ve başka hiçbir nesne ona bezemez. Suya kirli herhangi bir şey karışsa bu hemen fark edilir. *Ârifler* kötülükleri içlerinde koymazlar, aynen suyun yaptığı gibi dışarı bırakırlar. Böylece kendilerini arındırıp temizlerler. *Ârifler* kendilerini temizledikleri gibi başkalarını da temizlerler. Hacı Bektaş’a göre (2007: 51), bu insan topluluğu, hem içleri hem de dışları temiz olan insanlardır. Hünkâr bu noktada tavsiyelerde bulunur (2007: 51-52); “*O halde ey azizim! Çok sakınmak lazımdır ki, insanın pis olmasının sebebi içinde şeytan fiili bulundurmasıdır. Eğer inanmazsan bir kaba içki koy, ağzını sıkıca kapat ve denizin içine bırak. O kabın dış kısmını günde on kez yıkasan kabın içindeki yine içkidir, pistir. Yine bir kuyuya bir damla içki damlarsa o kuyunun suyunu bir defa çıkarıp başka yere dökseler, o suyun döküldüğü yerde ot bitse ve o otu koyun yese takva sahibinin sözüne göre o kuyunun eti haramdır. Bunun haram olmasının sebebi nedir? İçinde şeytan fiili olmasındandır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: ‘Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Bundan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz’ (Maide, 5/90) ... Öyleyse vay sana ki; içinde kin, haset, cimrilik, tamahkârlık, öfke, giybet, kahkaha, maskaralık ve bunca şeytan fiili olduğu halde sula yikanıp nasıl temizlenip arı olacaksın. Şöyle bil ki: Asla arınamazsın*”.

Hacı Bektaş'a göre yukarıda sayılan sekiz özellikten birisini üzerinde barındıran bir kişinin ibadetleri kabul olmaz. Hatta bu sekiz özelliğin hepsini kendinde barındıran kişi ise adeta şeytanın kendisidir (Hacı Bektaş, 2007: 52).

Hünkâr (2007: 52), ikinci grup ile üçüncü grubun, yani tarikat ehli ile âriflerin, arasındaki farkın, tefekkür etmek olduğunu belirtir. Daha önce tarikat ehlinin zikrettiğini ama tefekkür etmediğini hatırlatmış, bunlardan tefekkür edenlerin "ârif" olacağını belirtmiştir

Hünkâr'a göre kişi yaptığı ibadetin aslını bilerek yapmalıdır. Zahit ile ârifi ayıran özellik bu noktadır. Zahit ne yaptığını bilmeden ibadet eder, ârif ise kendini ve yaptığını bilerek ibadetini yerine getirir, aklını kullanır, tefekkür eder. Hünkâr "aklı" korumak için gereken üç şeyi sıralar. Ona göre (2007: 67), aklın birinci koruması sabırdır. İkincisi, utanmaktır ve üçüncüsü ise, kanaattir.

Dördüncü grup ise, *muhiplerdir*. Yukarıda sayılan üç grubun da dünyalık beklentisi içinde olduğunu, muhiplerin ise *mana ehli* olduklarını belirtir (Hacı Bektaş, 2007: 67). Hacı Bektaş-ı Veli'ye göre bu insanların aslı topraktır. Toprak rızaya teslim olmuştur. Bunun için muhipler de Hakk'a boyun eğmiş, ondan gelene razı olmuşlardır. Hünkâr bu insan grubunu, hadis diye naklettiği şu söz ile ilişkilendirmiştir: "her nesne aslına döner"¹⁰.

İnsanların farklı nesnelere yaratıldığını iddia eden Hacı Bektaş, yaratılıştan getirilen karakterin değişmesinin çok zor olduğu sonucuna ulaşır. Konu ile ilgili şu ayeti nakleder (Taha Suresi, 20/55); "şundan yaratıldık, geri ona döner, sonra yine ondan çıkarız". Şöyle devam eder (2007: 55); "Öyleyse şimdi toprak toprağa, su suya, ateş ateşe, rüzgâr rüzgâra gitti...". Konu ile ilgili olarak Vilayetnâme'de pek çok örnek anlatılır. Eserde Hacı Bektaş-ı Veli'nin pek çok kerametine tanıklık ettiği halde yine de onun hakkında kötülük düşünen "Saru" örneği bunlardan birdir¹¹.

Hünkâr (2007: 55), muhiplere "Allah'ı nasıl buldunuz?" diye sorulacak olursa şöyle söyleyeceklerini belirtir: "Allah'ı kendimizde bildik, kendi özümüzü de Allah'tan bildik" derler ki bu söze delil olarak şu hadisi getirir: "Nefsini bilen rabbini bilir" (Ac-luni, 2001: 262).

Hacı Bektaş-ı Veli (2007: 59-60) kötülüğe giden yolları belirtir. Ona göre kötülüğün kaynağı şeytandır, iyiliğin kaynağı rahmandır. Nefs ise şeytanın vekilidir. Kötülüğü bir ordu olarak tanımlar ve bu ordunun sultanı ona göre şeytandır, nefis vekildir, kibir ise bu ordunun komutanıdır. Hünkâra göre, kötülük ordusunda altı muhafız vardır. Bunlar; cimrilik, haset, aç gözlülük, öfke, kahkaha ve maskaralıktır. Kişinin kalbinde bu kötülük ordusunu yenecek yedi özellik vardır. Kişi, hasedi ve cimriliği, dünyayı terk etmekle; diğerlerini ise sabır etmekle yenilir.

Erkânâme'de (2007: 129) kötülüklerden kaçınmanın yolları ise şöyle anlatılır; “*Lisan ateşi güzel şeyler konuşmakla, şehvet ateşi evlenmekle, hırs ateşi ölümü düşünmekle, cehalet ateşi ilimle, gaflet ateşi Hak korkusundan ağlamakla, nazar ateşi, fikirle ve konuşmakla. Kibir ateşi nefisle mücadele etmekle, zatürre ateşi açlıkla ve rıza ile yok olur*”.

Hünkâr'a göre (2007: 60-63) hem iyilik hem de kötülük bir bütünün parçalarıdır. Belirtilecek olan on iki kötü özellikten arınıp yerine en iki iyi özelliği ikame etmeyen kişi Yüce Allah'a yaklaşamaz. Zira bu on iki özellik hem marifetin hem de imanın düşmanıdır. Bu özellikleri sayarken Alevi Bektaşî geleneğinde önemli bir sembol olan *on iki* imgesini kullanması dikkat çekici bir simgelem örneğidir.

Hacı Bektaş-ı Veli “eline beline diline sahip olmak” şeklinde formüle edilen ahlaki ilkeleri benimseyip içselleştirmek isteyen bir kişni yapması ve kaçınması gerekenleri sıralar; “*Zira iyilik isteyen kişinin yüzünü Tanrı'ya çevirmesi gerekir. Yüzünü Tanrıya çeviren kişi, edeb diler ve edep dileyen korkuyu sever. Korku dileyen hata yapmaktan kaçınır. Hata yapmaktan kaçınan sabrı sever. Sabır dileyen utanmayı sever. Utanmayı dileyen cömertliği sever. Cömertliği dileyen miskinliği sever, miskinliği dileyen ilmi sever. İlmi dileyen marifeti sever. Marifeti dileyen canı sever. Canı dileyen aklı sever. Aklı diyen yüce Allah'ı sever*.”

Aynı şekilde kötülükler de birbirini gerektiren bir bütünün parçalarıdır. Şöyle ki maskaralığı dileyen gülmeyi sever. Gülmeyi dileyen çekiştirmeyi sever. Çekiştirmeyi dileyen öfkeyi sever. Öfkeyi dileyen aç gözlülüğü sever. Açgözlülüğü dileyen kıskançlığı sever. Kıskançlığı dileyen haset etmeyi sever. Haset etmeyi dileyen büyümeyi sever. Büyümeyi dileyen vücudunu sever. Vücudunu dileyen nefsinin istek ve arzularını sever. Nefsini dileyen şeytani sever ve şeytani dileyen ise Yüce Allah'ı sevmez” (Hacı Bektaş, 2007: 60-63).

Hacı Bektaş-ı Veli (2007: 67), görünüşü insan olan herkesin insan kabul edilemeyeceğini, bazı kimselerin hayvandan daha aşağı olduğunu belirtir. Bu kişiler haset edip, kendilerini bilmeyenlerdir.

Hünkâr (2007: 63-64); insanın dayanması ve güvenmesi gereken tek kaynağın Tanrı olduğunu, bundan başka dayanılacak ve güvenilecek şeylerin insanı kurtarmaya yetmeyeceğini belirtir ve üç kişinin örneğini verir. Buna göre birinci şahıs şeytandır. Benlik davası gütmüş ve helak olmuştur. İkincisi şahıs Karun'dur. Servetine güvenmiş ve helak olmuştur. Üçüncüsü ise Hz. Muhammed Mustafa'dır. Tanrı dostluğuna dayanmış ve Allah'ın dostluğu mertebesine ulaşmıştır.

İmam Cafer Buyruğunda (2013: 67), yukarıda Hacı Bektaş'tan naklettiğimiz ahlaki unsurlar sıralanır ve Alevi Bektaşî yoluna giren kişinin edinmesi ve uzaklaşması gereken hususlar belirtilir. Ancak, özellikle “kul hakkı” üzerinde daha ayrıntı-

lı olarak durulur. Bu konuda şöyle denir; “İmdi, (talip kendi) vücuduna nasıl acırsa, (başkalarına da/öyle) acımalıdır). Kısaca, kimseye azap, sıkıntı etmemelidir, kimseye güçlük çıkartmamalıdır. Ve gönül kırmamalıdır. Nedeni, gönül Beytullah’tır. (Gönül kırarsan) Tanrı’nın evini yıkmış olursun!”

İmam Cafer Buyruğunda (2013: 68) ahlak dört gruba ayrılır;

“Ahlâk derecesi dört türdür.

Birinci, iyiliğe (karşı) iyilik etmek, eşek ahlâkıdır,

İkinci, iyiliğe karşı kötülük (etmek), yılan ahlâkıdır,

Üçüncü, kötülüğe (karşı) kötülük etmek, köpek ahlâkıdır.

Dördüncü, kötülüğe (karşı) iyilik etmek, emine ahlâkıdır. Bu ahlâk ile ahlâklanan kişi kâmil insan olur. Bunu tutan sultan, tutmayan şeytan olur”.

Hacı Bektaş-ı Veli’nin üstün özelliklerinin ve kerametlerinin anlatıldığı Vilayetnâme, klasik bir eser olarak ideal Alevi Bektaşî bireyin tipolojisini sunar. İlgili bölümde Hacı Bektaş-ı Veli ideal bir tip olarak şöyle anlatılır; “Hünkâr Hacı Bektaş ömründe bir kerecik olsun nefsinin isteğine uymadı. Kimsenin ayıbını yüzüne vurmadi. Abdestsiz ayağını bir an bile yere basmadı. Bir an bile ibadetten ayrılmadı” (Hacı Bektaş, 2006: 16).

Hacı Bektaş “Fevaid” adlı eserinde “Eğer daima cennette olmayı istersen dost ol ve kimseye karşı kin tutma. Merhem ve mum gibi ol. Diken olma” diye öğüt verir (Hacı Bektaş, Tarihsiz: 15-16).

Hacı Bektaş’ın öğretisi şöyle özetlenebilir; “nefsini bilmek, benlikten geçmek, alçakgönüllü olmak ve kanaatkâr olmak, kıskançlık, kibir, hased, kin, dedikodu gibi huylardan uzak olmak, doğruluk, iyilik, yardımcı, sıkıntıya tahammül ve sabır göstermek” (Özcan, 2007: 18).

Makâlat’ta iman-ibadet bütünlüğü vurgulandığı gibi Erkânâme’de de ahlaki ilkelerin içselleştirilmesinde ibadetlerin önemi vurgulanır ve taliplerin birbirlerini kontrol ve gözetmeleri hususu şöyle belirtilir; “Emanetten murat; beş vakit namaz, taliplerin birbirini sevip ziyaret etmesi, müminlerden lokmasını sakınmaması ve münafığa lokma yedirmemesidir” (Erkanname, 2007: 45-46).

2-Yatay Eğitim Boyutu

Yukarıda insan yetiştirme modelinin yatay boyutu olarak açıkladığımız Alevi Bektaşî toplumu üyelerinin, birbirlerini koruyup gözetmesi, yabancıya karşı mesafeli olması durumu, bu kültürde “tevela teberra” geleneğinin oluşmasını doğurmuştur. Kapalı bir toplum olarak varlığını sürdüren Alevi toplulukları için bu durum, sosyolojik bir zorunluluktur. Bu vakıayı “biz bilinci içinde eğitim” ile de ifade edebiliriz. Zira

ayrıntısı İmam Cafer-i Sadık Buyruğunda geçen “Kırklar Meclisi”, biz bilinci içinde eğitimin en güzel örneklerinden biridir. Öncelikle “kırklar”, “biz” diye tanımlandıktan sonra, öğretiyi takdim edilir (Buyruk, 2013: 19). Yine Buyruk’ta (2013: 99) “biz bilinci, birlik-bütünlük, kardeş olmak” vurgusu şöyle öne çıkartılır; “*Bir adam yola giderken onun yanında bir kaç yoldaş olsa harami gelip onları soyamaz. Yalnız olursa, her ne kadar kahraman olursa olsun harami (bir) yolunu bulup malına canına kasteder, talan eder. Bu ona benzer, Pir, rehber, aşına, musahip bunlar Hakk’a giden yoldaş(lar)dır. İblis uğrudur, onun şerrinden birbirlerini korurlar*”.

Erkânâme (2007: 69) adlı eserde de Alevi Bektaşî'nin yabancıya nasıl davranması gerektiği belirtilir; “*İmam Cafer Sadık, Bir talip bir beynamaz veya bir nankörle dostluk kursa ya da kendi mahremini bilmeseydi o talipten Allah ve Resulü şikâyetçidir*”.

Yolun kıymeti ve değeri Alevi Bektaşî kaynaklarında çeşitli şekillerde ifade edilip mensupların “yol” içerisinde kalması hedeflenir. Erkânâme'deki (2007: 73-74) şu ifadeler buna en güzel örnektir: “*Hz. Resul (a.s): Dostlarını dost edinirim, sözlerinden uzak dururum demiştir. Dolayısıyla evliyanın dostuna dost, düşmanına düşman olmak gerekir. Evliyanın, rehberin emrettiğini yapmak, yasakladığından kaçınmak gerekir. Eğer talip böyle yapmazsa ikrarını bozmuş olur. İkrarını bozanın da dini imanı kalmaz.*” Yine Erkânâme'de (2007: 73-74) yolda tutma gayreti şöyle devam eder; “*Musahibi yoldan uzaklaşan kişi kendine uygun musahip olmalıdır. Çünkü bizim işimiz davamız yol ehliyledir*”. Aynı eserin farklı bir bölümünde bu husus şöyle vurgulanır (2007: 34): “*Tövbesinden dönen veya evliyanın sırrını halka açıklayan kişi yol düşmanıdır. Böyle kişilerden uzak durmak gerekir. Çünkü evliya düşmanlardır*”. Bunların hepsi “Alevi canı/bireyi”, “yol” içinde tutup “biz bilinci” ile eğitime ve yapının varlığını devam ettirme gayretidir.

Yolun diğer mensuplarına karşı da cömertlik yine bu çerçevede tavsiye edilir (Erkânâme, 2007: 42): “*Bir talip bir talibin evine gittiğinde lokmasını saklamasın. Eğer saklarsa Yeziddir*.” Ağyara karşı ise teberrâ üzerinden, bu mesele vurgulanır (Erkânâme, 2007: 42): “*Şeyh Sadreddin: Talip, evliya düşmanına lokma yedirse ne olur? Şeyh Safi: Benim etimi yedirmiş gibi olur. Talip olanlar böyle bilsinler*”.

Tevalla ilkesi çerçevesinde iç ilişkileri kuvvetlendirme gayreti Erkânâme'de (2007: 42) şu şekilde ifade edilir: “*Şeyh Sadreddin: Talip şahını görmek isterse ne yap-sın? Şeyh Safi: Birbirlerini ziyaret ederlerse şahlarını ziyaret etmiş gibi olurlar. Yine Şeyh Safi buyruğunu aynı veçhe tekrarlanır (Erkânâme, 2007: 46): “Şeyh Safi: Yola talip olanlar birbirlerini ziyaret etsinler, birbirlerine baksınlar. Çünkü taliplerin üçü bir araya gelse biri evliyadır*”.

3- Dikey Eğitim Boyutu

Alevi Bektaşî topluluklarında model sunarak eğitim dediğimiz bu boyutta toplumun lideri olan pirlere eğitimleri hedeflenmiş ve bu pirlere toplumun diğer kesimlerince örnek alınmaları istenmiştir. Bu amaçla onların “Evlad-ı Resul” olmaları sık sık vurgulanmıştır. Bu durumun en güzel örneklerinden birini Alevi klasiklerinin en önemlilerinden biri olan Buyruk’ta (1999: 28) görmekteyiz: “Eveli Muhammed-Ali’dir. Ahiri Muhammed-Ali’dir. Sıvı, salât, hac, zekât, kelime-i şahadet, fitregâhı kâinat, cümlesi Muhammed-Ali olduğu için Evlâd-ı Resul’den gayrisine pîrlik etmek caiz değildir”.

Bu yolla, liderlerin toplumu bütünleştirme gücünün pekiştirilmek istendiği ve bunun üzerinden bire bir karizma kazandırma gayreti içine girildiği açıktır. Ayrıca bir müreşide bağlanmanın zarureti konusunda dini deliller getirme gayreti ile Hz. Resul (s.a.s.)’in ağzından hadisler nakledilir (Buyruk, 2013: 24); “... Hakikat, dil ile ikrar, kalp ile tasdik etmektir, inanıp iman getirmektir. Önce özünü, sonra toplumu sev. Dilini cesedini sev. Kendini severek, gönüllü olarak bir pir e teslim et. Onun buyurduklarına uy”.

Buyrukta (2013: 34-35), toplumun önderleri ve örnek konumunda olan pirlere özellikleri şöyle sıralanır; “Pir olan kimsenin son derece kâmil olması gerekir. (Pirlere) dört kapı, kırk makam, üç sünnet, yedi farzı bilmeleri, taliplere yolun erkânını öğretmeleri gerekir. Bunlar nereden geldi ve neden oluştu, aslı nedir, kuralları nelerdir, hayâsı nedir, erkânı nedir, tövbesi nedir, farzı nedir, sünneti nedir, nafilesi nedir, işlemesi nedir, bunları bilmesi gerekir.”

Yukarıda örneklerini sıraladığımız üzere Alevi klasiklerinde liderin soy silsilesinin önemine sık sık vurgu yapılmış ancak sadece soy bağının onu lider yapmaya yetmeyeceği de belirtilmiştir. İmam Cafer’e atfedilen Buyruk (2013: 37) adlı eserinde, sadece soydan gelmenin yeterli olmayacağı, kişinin bireysel olarak kendisini kurtaracak amellerde bulunması, ahlaki tutumları benimsemesi gerektiği anlatılır ve ilginç bir örnek verilir: “Şimdi zamanımızın (kimi) pirlere: ‘Ben falan post sahibinin oğluyum’ diyerek övünürler. Oysa bir kimse öldüğünde, öbür dünyada ‘kimin oğlusun?’ demezler. İmam Zeynelabidin: Kabre vardığımda dedemi sormazlar. ‘Kimin oğlusun?’ diye sorulsaydı, ‘İmam Hüseyin’in oğluyum’ demek bana yeterdi. Ancak (divânda) atamı dedemi sormazlar. Yalnız, yapılan işleri sorarlar.”

Erkânâme’de (2007: 45-46) yolun liderinin karizması şöyle belirtilir; “Şeyh Safî: Talibin üçü bir yere gelse üç musibeti vardır; gıybet etmek, yalan söylemek ve evliya saygı ve korkusunu gönülden çıkarmak. Bunları işleyen talipler, ne kadar tövbe ederlerse etsinler kabul olmaz ve dünyadan âhirete imansız giderler”.

Yine pirin/liderin önemi Cafer-i Sadık Buyruğunda (1999: 32) şöyle geçmektedir: *“Bir talibin piri irak olup, eli ermese o vekâleten gayrıdan el tuta, görüle. Her kaç seneden sonra piri gelirse yine pirine ikrar etmek erkândır. Zira eğer atasının pirini inkâr ederse münkir olur. Mizanı bozmuş olur...”*

Ayrıca Alevi Bektaşî geleneğinin doğal önderleri olan pirlere bağlılık Erkânâme’de (2007: 154 ve 206) şöyle anlatılır; *“Hz. Resul (s.a.s.): Dostlarını dost edinirim, sözlerinden uzak dururum demiştir. Dolayısıyla evliyanın dostuna dost, düşmanına düşman olmak gerekir. Evliyanın, rehberin emrettiğini yapmak, yasakladığından kaçınmak gerekir. Eğer talip böyle yapmazsa ikrarını bozmuş olur. İkrarını bozanın da dini imanı kalmaz”*.

Yine sakınılması gereken şu durum, liderin Alevi Bektaşî toplumunda ne derece önemli bir konumda olduğunu anlamak için önemlidir; *“...talibe mürebbisi zahmetli bir iş buyursa, talip buna itaat etmezse düşkündür”* (Erkânâme, 2007: 197). Durum Buyruk’ta şöyle anlatılır (2013: 32): *“İmam Cafer-i Sadık Hazretleri bir sözünde şöyle buyurur “Gerek pir gerek talip olsun, her yol ehlinin belli görevi ve yükümlülüğü vardır. Bir pir talibe doğru yolu göstermezse o nasıl pir olur? Bir talip kendine gösterilen doğru yolu bilmezse, o nasıl talip olur? Çünkü insanın kâmil ve cahil yapısı vardır. Pir ve talibin yapısı kâmil olmalı ki ikrarları kabul ola. Emegi, kurbanı, adağı ve yakarışı kabul olsun! Emegi boşuna dökülüp saçılmasın.” Nitekim bu konuda hadis vardır: “Yaptıkları her işi alır ve onu toz duman ederiz” buyrulmuştur. Ve pir kâmil olmalı ki, talibi pişirebilsin, talibi yola getirebilsin. (Böylece talip) Tanrıyı bilir, piri bilir duruma gelsin”*.

Alevi Bektaşî geleneğinde sadece ahlaki konuların önemsenmesi ve musahiplerin birbirlerine destek olmaları istenmez. Bunun yanında mali konularda da hem pire hem de diğer taliplere destek verilmesi istenir. Durum Erkânâme’de (2007: 201) şöyle belirtilir; *“... malı olan talip malını mürebbisine ve musahibine vermezse Allah kıyamet gününde onun yüzünü kara eder ve niyazı kabul edilmez”*.

Yukarıda ifade edilen hususlar; Alevi Bektaşî kaynaklarının genel muhtevasının ve ana temasının, insanın, manevî-ahlakî eğitimi olduğunu göstermektedir. Alevi Bektaşî metinlerinde bu hususun ön plana çıkması, Aleviliğin gelişim dönemini, Türkmen babaların liderliğindeki Vefailik, Yesevilik, Haydarilik ve Kalenderilik gibi tarikatların havzasında gerçekleştirmiş tasavvufî bir yapı olmasıyla (Ocak, 2000: 45 ve Fiğlalı, 1996: 97) ve Alevilik ve Bektaşîliğin, teolojik-mezhebi özelliklerinden ziyade mistik-ahlaki nazariyeleri barındıran tasavvufî bir anlayış ve yol olmasıyla (Kutlu, 2003: 37) açıklanabilir. Ayrıca Aleviliğin ütopyası olarak kabul edebileceğimiz “rıza şehri” (Buyruk, 2013: 164) bu konuda incelemeye değer örneklerle doludur.

Sonuç

Geniş İslam geleneği içerisinde, kendine has adap ve erkânı ile bir yol oluşturan ve bu yola bağlanan insanları Allah'a ulaştırmayı hedefleyen Alevi Bektaşî öğretisi, kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. “*Eline, beline, diline sahip olmak*” şeklinde formüle edilen Alevi Bektaşî ahlakı, “*gelin canlar bir olalım, iri olalım, diri olalım*” şeklinde formüle edilen toplumsal birlik çağrısı, bu öğretinin dikkat çeken noktalarından bazılarıdır. Alevi Bektaşî öğretisi, *yola* giren canlar için temelde; “*içsel, yatay ve dikey*” diye kategorize ettiğimiz üç boyutlu bir eğitim sistemini formüle etmiştir. “*Eline, beline ve diline sahip olmak*” şeklinde özetlenebilecek içsel boyutla, dinin Müslüman bireye kazandırmak istediği temel değerlerin, Alevi birey tarafından içselleştirilip ahlak haline getirilmesi hedeflenmiştir. *Yatay boyut* diye adlandırığımız aşamada, söz konusu ahlaki ilkelerle bezenmiş Alevi bireyin, diğer Alevileri kardeş ve musahip görüp gözetmesi ve bu yolla toplumsal bir otokontrol kurulması hedeflenmiştir. *Dikey boyut* olarak adlandırdığımız aşamada ise yola giren Alevi Bektaşî bireye rol model olarak “*pir*” sunulmuş ve onun piri örnek alması istenmiştir. Bu amaçla, pirin taşıması gereken özellikler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Zikredilen bu üç boyutlu yaygın eğitimin içerisinde hayatını sürdüren Alevi Bektaşî bireyin; ahlaklı, kendine ve toplumuna faydalı olması hedeflenmiştir. Ayrıca Alevi Bektaşî kaynaklarının genel muhtevasının ve ana temasının insanın manevî-ahlakî eğitimi olduğu, bu metinlerde teolojik tartışmalara nadiren girildiği görülmektedir. Bu durum Aleviliğin dinî statüsünün, tarikat hüviyetinde olduğunu ifade etmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Kızılbâş alevi geleneğinde Ehli Beyt'i sevenleri sevmeye tevella, sevmeyenlerden nefret edip karşı çıkmaya ve onlardan uzaklaşmaya da teberra denir (Fıçlalı, 1996: 235). Fıçlalı (1996: 236), bu geleneğin, Peygamberimizin Ehli Beyti sevmeyi teşvik eden hadislerine ve bazı Kuran ayetlerine dayandığını söyler. Söz konusu ayetler şunlardır: (Şura Suresi 42/23).
- ² Sufi gelenekte “adap ve erkan” için bkz. Uludağ, S. (2002). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- ³ İslam geleneğinde ahlak ile ilgili hadisleri derleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunların en meşhurlarından biri olan “Riyazussalihin” için Bkz. İmam Nevevi (2010). Riyazu's Salihin Tercümesi. (Çev. Mustafa Kasadar- Şerafettin Şenaslan). İstanbul: Ravza Yayınları.
- ⁴ Bu hadis, Ebubekir Abdurrezzak (1982). El Musannef. İstanbul: Çağrı Yayınları. s. 382'de nakledilmektedir. Ayrıca bkz. İbn Hibban (1993). es-Sahih. I, 276; Ebû Ya'lâ (1984). Müsned, (thk. Hüseyin Selim Esed). IX, 34, Hadis no: 5149. Dımeşk; Tahâvî (1994). Şerhu Müşkili'l-Âsâr. (thk. Şuayb Arnaut). VIII, 87. Beyrut.
- ⁵ İşari tefsir ekolü hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Ateş, S. (1974). İşari Tefsir Ekolü. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- ⁶ Bu hadisi şerifle ilgili olarak bkz. İbn Hıbban (1993). *es-Sahih*, (thk. Şuayb Arnavut). IV. 323. (Hadis no:1463). Beyrut., Ahmed b. Hanbel (2001). *Müsned*, (thk. Şuayb Arnavut, Adil Mürşid ve diğerleri). XXXVIII 159. Beyrut.
- ⁷ Bektaş-ı Veli'nin iman ile amel arasında doğru bir orantı olduğunu kabul eden yorumu, İslam Düşünce Tarihinde çok tartışılan iman amel ilişkisi açısından incelemeye değer bir konudur.
- ⁸ Ayrıca Erkânâme'ye bkz. s. 118-121 ve s. 170-171.
- ⁹ Hacı Bektaş Veliye ait Makalât adlı kitabı hazırlayanlar yukarıdaki hadis metnini hadis kaynaklarında bulamadıklarını belirtmişlerdir. Makalât kitabında geçen hadislerin değerlendirmesi için bkz. Çiftçi, Ş. (2005). *Günümüz Alevi Bektaşî Kültüründe Hadis*. SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Isparta. Ayrıca Çiftçi Ş. (2009). "Alevilerin Hadis Algısı". *DEM Dergisi*. Yıl: 2. Sayı: 6. İstanbul. s. 16-21.
- ¹⁰ Hacı Bektaş Veliye ait Makalât adlı kitabı hazırlayanlar yukarıdaki hadis metnini hadis kaynaklarında bulamadıklarını belirtmişlerdir.
- ¹¹ Eserde, Saru, Hacı Bektaş'ı evinde misafir eden İdris ve Kadıncık Ana'nın aksine kötülüğün, art niyetin ve zahire göre hüküm vermenin sembolüdür. Hatta Saru, öylesine art niyetlidir ki; zahiren kerametleri görse bile onu göz ardı eder. Hacı Bektaş'ı kardeşi olan İdris'in evinden ve Sulucakarahüyük'ten kovmak için çaba gösterir. Sonunda Hacı Bektaş'a inanır ama iş isten geçmiştir ve Hacı Bektaş'ın bedduası ile çok şiddetli bir hastalığa yakalanır (Vilayetnâme, 2006, s. 63-64).

Kaynakça

- ABDURREZZAK, E. (1982). *el-Musannef*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ACLUNİ (2001). *Keşf'ul-Hafa*. Dimeşk.
- AHMED, b. H. (2001). *el-Müsned*. (thk. Şuayb Arnavut, Adil Mürşid ve diğerleri). Beyrut.
- ATEŞ, S. (1974). *İşari Tefsir Ekolü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Buyruk İmam Cafer Buyruğu* (2013). (Haz. Fuat Bozkurt). 4. Basım. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Buyruk İmam Cafer Buyruğu* (1999). (Haz. Adil Ali Atalay), 9. Basım, İstanbul: Can Yayınları.
- ÇİFTÇİ, Ş. (2005). *Günümüz Alevi Bektaşî Kültüründe Hadis*. SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Isparta.
- ÇİFTÇİ, Ş. (2009). "Alevilerin Hadis Algısı", *DEM Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 6, İstanbul.
- EBÛ YA'LÂ (1984). *el-Müsned*, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dimeşk.
- EĞRİ, O. (2003). *Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşîlik*. İstanbul.
- ERKÂNNÂME (2007). (Haz. Doğan Kaplan). 1. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- FIĞLALI, E. R. (1996). *Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik*. (4.Baskı). Ankara: Selçuk Yayınları.
- HACI BEKTAŞ-I VELİ (2006). *Vilayetnâme Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli*. 3. Baskı. (Haz. Esat Korkmaz). İstanbul: Can Yayınları.
- HACI BEKTAŞ-I VELİ (2007a). *Besmele Tefsiri, Alevi Bektaşî Klasikleri I*. (Haz. Hamiye Duran). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- HACI BEKTAŞ-I VELİ (2007). *Makalât*. (Haz. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş- Ali Öztürk). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HACI BEKTAŞ-I VELİ (Tarihsiz). *Fevaid*. (Haz. Mehmet Yaman), Ankara.
- İBN HİBBAN (1993). *es-Sahih*, (thk. Şuayb Arnavut), Beyrut.
- İMAM Nevevi (2010). *Riyazu's Salihin Tercümesi*. (Çev. Mustafa Kasadar- Şerafettin Şenaslan). İstanbul: Ravza Yayınları. *Kuran-ı Kerim Meali*, (Haz. Mesut Okumuş), Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 1994.
- KUTLU, S. (2003). "Aleviliğin Dinî Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi" *İslâmiyât Dergisi, Aleviliğin Teolojisi Sayısı*, Ankara.
- OCAK, A. Y. (2000). *Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*. 3. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖZCAN, H. (2007). *Alevi Bektaşî İnancına Bakışlar Canların Nefesinden*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları.
- ÖZCAN, H. (2008). "*Hacı Bektaş-ı Veli'nin Fatiha Tefsiri, Milli Folklor*". Y: 20. Sayı: 80. Ankara.
- ŞARDAĞ, R. (1985). *Her Yönü ile Hacı Bektaş-ı Veli ve En Yeni Eseri Besmele Şerhi*. İzmir.
- TAHÂVÎ (1994). *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, (thk. Şuayb Arnavut), Beyrut.
- ULUDAĞ, S. (2002). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabcacı Yayınları.